

УДК 323.23:37

Красій Д. О.

група 4261, Національний університет кораблебудування імені адмірала
Макарова (Миколаїв), tlpro37@gmail.com

Кравчук О. Ю.

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Національний
університет кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв),
kraffchuk@email.ua

ПОЛІТИЧНА АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті аналізується проблема політичної активності молоді в сучасному суспільстві на прикладі України. Розглядаються принципи політичної активності молоді: принцип участі, принцип гарантії, соціальної компенсації та пріоритету. Аналізуються чинники, що впливають на політичну активність молоді в українському суспільстві.

Ключові слова: політична активність, політична освіта, правова освіта, громадянська освіта, громадянське суспільство.

In the article the problem of political activity of young people in modern society on the example of Ukraine is analyzed. Principles of political activity of young people are examined: principle of participation, principle of guarantee, social indemnification and priority. Factors influencing on political activity of young people in Ukrainian society are analyzed.

Key words: political activity, political education, juridical education, civil education, civil society.

Постановка проблеми. Розвиток української держави, соціальних інститутів та суспільних відносин визначається як період трансформаційних процесів, пошуку власного шляху розвитку та зміни цінностей, в першу чергу молоді.

З переходом України на демократичний шлях розвитку її політична система постійно змінюється та вдосконалюється. Молодь є тим суспільним прошарком, який відіграє особливу роль у розвитку суспільства. Саме вона виступає провідником соціально-економічного, політичного і духовного відродження, рушієм нових якісних змін, викликаних назрілими потребами суспільства. Тому держава, що прагне прогресивного розвитку, потребує якомога повнішого залучення молоді до трансформаційних процесів [1, с. 162]. У цьому і проявляється процес політичної соціалізації, під час якого

відбувається зростання політичної активності молоді, підвищується інтерес до політики.

Можна погодитись з І. Денисовою, яка під політичною соціалізацією розуміє процес залучення особистості до політичного життя суспільства, який включає сукупність всіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює певну систему політичних знань, норм, цінностей, установок, традицій, які дозволяють йому функціонувати в якості рівноправного політичного суб'єкта [2, с. 78].

Політична активність – одна з форм суспільної активності, діяльність соціальних суб'єктів, яка має на меті впливати на прийняття політичних рішень, здійснення своїх інтересів. Політична активність «властива як індивідам, що беруть участь у політиці, так і масам, буває усвідомленою і стихійною. Кожна сучасна держава, здійснюючи свою політику, намагається заручитися підтримкою якомога більшої кількості громадян. Навіть диктаторські й тоталітарні режими, які насправді до крайності обмежують можливість участі громадян у політичному житті, намагаються створити ілюзію політичної активності, примушуючи всіх брати участь у різноманітних політичних акціях. Демократичні держави вбачають у розвитку політичної активності одну з головних умов здійснення своєї політики, досягнення й забезпечення політичної стабільності взагалі. Політичною активністю позначена діяльність професійних політиків, у тому числі депутатів, чиновників різних ланок, лідерів політичних партій, організацій та їх членів, самих партій, націй та інших соціальних спільностей, до політики держав, також до цього можна віднести політичну активність молоді, яка є прошарком суспільства, що творить світ, у якому живе, безпосередньо впливає на процеси та перетворення в різних сферах життя країни. Тому особливої актуальності набувають пошуки не тільки нових форм участі молоді в соціально-політичному житті країни, але й створення інноваційних умов та можливостей для вирішення особистих проблем та проблем держави в цілому.

Молодь завжди гостро реагує на соціальні та політичні процеси і, як не парадоксально, є першою жертвою тих чи інших перетворень. З молоддю доводиться рахуватися як з силою, яка вже сьогодні в багатьох аспектах визначає політичний, економічний і соціальний, культурний розвиток сучасного суспільства. Водночас молодь є найбільш уразливою групою людей, чиє життя піддається загрозі, а благополуччя не відповідає мінімальним стандартам. Отже, цінності та пріоритети молоді завжди є актуальною темою, яка потребує до себе постійної уваги, вивчення та удосконалення, так як молодь має зрозуміти, що від неї залежить майбутнє її та суспільства [3, с. 15-16]. Наскільки ми зможемо це досягнути, настільки і буде залежати наше майбутнє та майбутнє нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На тлі поживавленого інтересу до перебігу об'єктивних процесів – економічних, юридичних, політичних, інформаційних – в нашій країні надзвичайно мало праць, присвячених дослідженню чинників і особливостей формування політичної активності громадян у соціально-політичних трансформаціях, і зокрема молоді. З огляду на це для дослідження даної проблеми мають неабияке значення праці В. Андрущенка, О. Бабиної, Н. Гайворонюка, Є. Головахи, В. Горбатенка,

П. Кононенко, В. Кременя, І. Кресіної, В. Лісового, О. Лузана, І. Миговича, М. Михальченка, О. Нагорної, Н. Паншої, Ю. Пахомова, В. Потульницького, В. Ребкала та ін.

Власне молодіжному аспектові політичної активності присвячені дослідження В. Бебика, В. Боровика, М. Головатого, В. Драговця, В. Капіцина, Є. Красова, Є. Комарова, О. Корнієвського, В. Рябіки, Ф. Шереги, В. Щегорцова, В. Якушика та ін.

Зазначені автори переважно аналізують теоретичні засади політичної активності молоді, але бракує конкретних розвідок реального стану політичної активності молоді та її впливу на перебіг державотворчих процесів.

Виходячи із актуальності проблеми, **метою** статті є дослідження та аналіз реального стану політичної активності молоді та її впливу на перебіг державотворчих процесів.

Основні **завдання** публікації полягають у тому, щоб з наявних досліджень виокремити принципи, які лежать в основі політичної активності молоді.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи наявні дослідження цієї проблематики, М. Головатий виокремлює принципи, що є основою політичної активності молоді:

1) Принцип участі вказує на те, що суб'єктом політичної активності, насамперед, учасником розробки і реалізації державної молодіжної політики, мають бути самі молоді громадяни, їх об'єднання, організації. Практика державотворення в Україні підтверджує правомірність дотримання такого принципу, бо принцип участі передбачає обов'язкове входження самої молоді у всі владні структури, політичні об'єднання й організації активну роботу в них. Тут важливе значення має те, у який спосіб у державі ведеться робота щодо підготовки майбутніх фахівців усіх галузей життєдіяльності суспільства – економіки, культури, освіти тощо.

2) Принцип гарантій. Згідно з ним держава має надавати всім молодим громадянам певний перелік державних соціальних послуг, які стосуються освіти, виховання, духовного і фізичного розвитку, професійної підготовки і працевлаштування. Подальший розвиток особи, її самореалізація – то насамперед зусилля самої людини, її самовдосконалення. Його можна стимулювати різними способами, в тому числі кредитуванням, системою раціональних пільг, визначенням і заохоченням кращих і кращої діяльності.

3) Принцип соціальної компенсації. У даному випадку йдеться про правовий та соціальний захист саме тих молодих людей, які за власним соціальним статусом та станом здоров'я самі не спроможні про себе подбати (діти з неповних чи багатодітних сімей, сироти, молоді інваліди тощо). Крім того держава не повинна брати на себе обов'язок дати максимум гарантій для молоді виключно з «власної кишені». Цей принцип може активно спрацювати лише тоді, коли держава, її структури, органи виконавчої влади активно підтримують інновації самої молоді, молодіжні програми і проекти, які молодь реалізує в першу чергу власними силами.

4) Принцип пріоритету. В ході здійснення державної молодіжної політики мають, в першу чергу, стимулюватися і підтримуватися ті молодіжні проекти, програми, ініціативи, які сприяють розв'язанню найпекучіших проблем молоді. На кінець ХХ ст. такими проблемами молоді України були і нині є: освіта,

професійна підготовка, зайнятість, безробіття, охорона здоров'я, задоволення духовних потреб [4, с. 163].

На думку В. Циби, більшість молоді пов'язують трансформацію українського суспільства та процеси українського державотворення з докорінними змінами економічної моделі суспільства та побудовою соціальної держави, а до напрямків реформування нашого суспільства вони вважають:

1) реформи освіти, спрямовані на виховання національно свідомої молоді: так – 81%, ні – 19%;

2) перейменування вулиць, міст, підприємств тощо на честь борців за незалежність України, видатних постатей України: так – 18%, ні – 82%;

3) прийняття податкового кодексу, легалізація тіньової економіки: так – 74%, ні – 26%;

4) соціальний захист, зарплата не нижче прожиткового мінімуму: так – 93%, ні – 7%;

5) скасування права недоторканості депутатів усіх рівнів: так – 1%, ні – 29%;

6) скасування пільг чиновникам і депутатам: так – 76%, ні – 24%;

7) скорочення управлінського персоналу: так – 79%, ні – 21%;

8) впровадження програми, спрямованої на забезпечення юридичного та соціального захисту дитини: так – 89%, ні – 11%;

9) заохочення до видання україномовної літератури (наукової, технічної і художньої), преси, програм радіо, телебачення: так – 51%, ні – 49%;

10) боротьба з корупцією, криміналізацією суспільства: так – 91%, ні – 9%;

11) спорудження пам'ятників видатним постатям України, борцям і подіям боротьби українців за незалежність: так – 49%, ні – 51% [5, с. 270].

Отже, рівень політичної свідомості, толерантності молоді помітно зріс, як і усвідомлення необхідності самостійно визначати власну долю. Однак говорити про політичну компетентність, політичну активність ще передчасно, позаяк у переважної більшості молоді домінує протестна мотивація політичної участі. Цей значний протестний потенціал суспільства не може бути знятий лише зусиллями, спрямованими на підвищення добробуту громадян та діяльністю неурядових організацій, які ситуативно докладають зусиль для підвищення політичної компетентності виборців. Потрібна система політичної освіти, орієнтована на всі вікові групи населення України, яка б підтримувалась і спрямовувалась державою, що проголосила європейський вибір і прагне поширення європейських політичних цінностей.

Дослідник І. Фліс стверджує, що в сучасному світі політична освіта здійснюється за різноманітними моделями. Особливий інтерес представляє дилемно-контroversивна модель, орієнтована на розвиток критичності, використання набутих знань для побудови прогностичних моделей майбутнього, залученість до процесу прийняття рішень на різних рівнях [6, с. 208-216]. Такий підхід пов'язаний з переходом на інноваційний тип навчання, пошук і розробку нових освітніх технологій, які сприяли б гуманістичній спрямованості політичної активності молоді. Все розмаїття освітніх технологій, які вже набули певного поширення і апробовані в навчальних закладах різних типів, можна умовно поділити на три групи:

1) технології участі, зорієнтовані на конструювання, на основі життєвого досвіду моделей політичної поведінки;

2) когнітивно-розвиваючі технології, зосереджені на формуванні когнітивного компоненту політичної культури;

3) репрезентативні, зорієнтовані на попереднє вивчення індивідуального досвіду і реалізацію індивідуального підходу при формуванні політичних уявлень, мотивації участі тощо.

Вибір тих чи інших технологій здійснюється відповідно до завдань політичної освіти, основними з яких є: трансляція способів політичних взаємодій, відомих в світовій культурі з наголосом на традиційних для української політичної культури і домінуючих в конкретно-історичних умовах; навчання рольовим моделям політичної поведінки: «забезпечення умов для формування ціннісних політичних уявлень і моделей ідентифікації» [5, с. 211].

В основі політичної активності, як правило, лежать неординарні психологічні та соціальні якості суб'єкта (сильна воля, характер, холеричний і сангвінічний тип темпераменту), або за іншою класифікацією – екстравертність, завищені претензії. Активна молодь звичайно керується такими мотивами: визначитися, вибитися в люди, домогтися певних благ, підняти професіоналізм влади, поліпшити соціальну практику. Активну особистість найчастіше характеризують такі риси, як розум, вміння зорієнтуватись, швидка реакція, мобільність. У її свідомості обов'язково наявні приватні або суспільні інтереси, ідеали, еталони громадянської поведінки, моральна позиція, а також загострене почуття власної гідності та справедливості [7, с. 97].

Слід зазначити, що в політичній науці розрізняють типи політичної активності. Так за змістом виділяють таку політичну активність: конструктивну / деструктивну; прогресивну, що веде до створення інноваційних, демократичних форм політичного життя, об'єднує суспільство й відображає його корінні інтереси; консервативну, що сприяє збереженню статус-кво й водночас збалансованості в суспільстві, у стосунках соціальних груп, окремих громадян і забезпеченню стабільності діяльності організацій та інститутів; реакційну (націоналізм, сепаратизм, екстремізм), що стримує поступальний розвиток соціуму і послаблює соціальні зв'язки.

Для визначення політичної активності молоді та її ролі у державотворчому процесі в Україні проводилося чимало досліджень. Наприклад, «відповідно до дослідницької мети в березні-травні 2008 р. було обстежено 116 студентів двох ЗВО – Київського славістичного університету та Академії державної податкової служби України. Одержані результати свідчать, що за рівнем прояву інтересу до політики випробувані розподілилися на три групи: низький, середній і високий. Як і передбачалося, значна частина молоді (47%) має низьку зацікавленість політичними процесами в суспільстві. Такий стан не випадковий, тому що в юнацькому віці відбувається становлення не лише соціальне, а й особистісне, саме в цьому віці приділяється значна увага професійному самовизначенню, подружньому виборові. І тільки для невеликої частини молодих людей (24%) юнацький вік стає періодом вироблення політико-ідеологічних цінностей» [7, с. 101-111].

За даними опитування Н. Паніної, відповідаючи на запитання «Чи вистачає Вам рішучості в досягненні своїх цілей» 31,5% відповіли, що вистачає; 29,2% – не вистачає; 31,6% – важко сказати, 7,7% – не цікавить; 0,1% – не відповіли [8, с. 103].

Серед причин низької зацікавленості молоді політикою виділяють політичне незнання, якому протиставляється добра обізнаність в інших сферах, висока раціональність, із якою добиваються поставлених цілей в особистому житті. Причиною такого незнання може бути складність, невизначеність соціальних, економічних і політичних питань для тих, хто не має безпосереднього доступу до відповідної інформації. Незнання і заміщення понять сприяють тому, що не формуються навички політичної участі, політичний досвід. Для більшості молоді політико-економічна сфера здається чимось «недосяжним», адже її не можна безпосередньо відчувати і вплинути на неї (особливо таке ставлення характерне для групи з низьким інтересом до політики). Це – перше. Друга причина – особливість сприймання політичних новин, коментарів як розважальної інформації, а не до важливої сторони життя. Крім того, більшості громадян політика видається «брудною» справою для ледачих, нецікавих, зажерливих, примітивних людей. Таке розчарування призводить до зниження інтересу та негативізму як домінуючого модального ставлення до політики. Ще однією особливістю є гендерні відмінності. Серед осіб із низьким рівнем інтересу до політики дівчат майже втричі більше, ніж юнаків, а в групі з високим рівнем ми можемо спостерігати зворотню тенденцію: юнаки переважають більш як утричі. Цю тенденцію можна пояснити, наприклад, впливом соціальних стереотипів, які орієнтують, на те, що політика та участь у ній, політичне лідерство, політична активність є для жінок вторинними, тому що для політичної сфери домінуючим є тип відносин, що характеризується упевненістю, незалежністю. До того, різна політична соціалізація орієнтує чоловіків і жінок на різні рольові стратегії поведінки, різні ставлення до політики [8, с. 106].

Серед факторів політичної активності молоді виділяють макрофактори (панівні світові тенденції, що звільняють чи закріпачують людину, характер політичного режиму, морально-політичне становитє в країні); фактори середнього рівня (добробут окремої особи, взаємовідносини в колективі, сімейний стан); мікрофактори (освіта, минулий досвід, воля, мотиви, темперамент, самоідентифікація з референтною групою). Існує досить суперечливий зв'язок між політичною активністю громадян та ефективністю діяльності політичної системи. Різде збільшення кількості громадян і соціальних груп, залучених до політичної діяльності, що проявляється у зростанні числа партій та масових рухів, у політизації етнічних груп, страйках, політичних демонстраціях, призводить до зниження ефективності функціонування політичної системи і навіть може паралізувати її. І навпаки, політична активність допомагає підвищенню ефективності діяльності політичної системи, якщо вона проявляється в інституційних формах, регулюється правовими та політичними нормами.

За даними опитування студентів навчальних закладів Харкова у відношенні студентів до політичного життя суспільства простежується модель пасивної зацікавленості. Вони визнають, що не беруть активну участь у

політиці, але 37,7% визначили, що хоча і не приймали участь у політичній діяльності, але цікавляться політикою регулярно. Ще 39,2% цікавляться політичним життям випадково. Свою активну участь у роботі політичних партій та рухів визнають тільки 2,3% опитаних, ще 13,9% брали участь у політичних акціях, мітингах, демонстраціях тощо. Є і такі, яких політика взагалі не цікавить – 7,1% [9, с. 77]. Переважна більшість, як це стверджують і інші дослідники, обрала демократичний режим як найкращий для сучасної України – 67,1%; дехто висловився за повернення жорстких режимів влади, а саме 6,1% як найкращий обрали тоталітарний, а 5,6% – авторитарний. Не змогли відповісти 21,3%. Так, й самоорганізація політичного життя на думку більшості повинна здійснюватися на демократичних засадах – 61,2% респондентів. Вважають, що політичне життя повинне знаходитися під владою сильного авторитарного лідера – 25,6%. Для 13,2% це питання здалося надто важким [9, с. 121].

Загалом же можна констатувати, що молодь бере активну участь у соціально-політичних процесах, але ця активність проявляється більше у мітингових, протестних формах, молоді явно бракує політичної компетентності, інформованості, брак досвіду співпраці з органами місцевого самоврядування по виробленню рішень на місцевому рівні. Таким чином, у суспільно-політичних перетвореннях, що відбуваються в країні, дедалі більшу роль відіграє молодь. Вона активно підтримує політичний курс на здійснення демократичних реформ, бере участь у розбудові демократичного суспільства. Саме молоді люди часто ініціюють соціально-економічні, політичні і духовні зрушення, адекватні викликам часу. А ще донедавна багато дослідників вказувало на низький рівень активності молоді або й взагалі на її аполітичність. За даними М. Катаєва, менше 30% молодих людей вважають, що молодь повинна брати участь у політичному житті країни. Результати опитувань, проведених Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, Українським інститутом соціальних досліджень та центром «Соціальний моніторинг» у червні 2002 р., показують, що серед молоді віком від 14 до 28 років лише 1% бере активну участь у політичному житті [10, с. 21].

Низька політична активність молоді пов'язувалася з явищем політичної відчуженості, причинами якої, на думку, О. Петрунько, можна вважати брак відповідної мотивації, наявність інших інтересів, індивідуально-психологічні особливості, небажання брати на себе відповідальність, негативне ставлення до політики взагалі, розчарування у певних політичних і громадських лідерах та ідеях. Помітно менше науковців на початок 2003 р. відзначали протилежну тенденцію – зацікавлення молоді політичним життям [9, с. 216].

Таким чином, модернізаційні зміни в українській державі значно залежать від залучення молоді до політичної діяльності. Цьому сприятиме зміцнення і подальший розвиток молодіжного руху в усіх його проявах. Нині молодіжний рух як механізм реалізації процесу політичної соціалізації практично представлений у всіх формах політичної і соціальної організації суспільства.

Молодь, взагалі, – люди освічені. Вони вивчають нові соціально-політичні дисципліни і засвоюють політичну культуру, яка відрізняється від політичної культури тоталітарного суспільства. На її формування впливають такі чинники, як політична, економічна та ідеологічна багатоаспектність суспільного життя.

Молодь переважно дотримується погляду, що життя кожної людини залежить від її власного бажання діяти заради змін. Молодь, особливо та, яка вже була цільовою аудиторією багатьох молодіжних програм та проектів громадських організацій, розуміє – громадянське суспільство залежить від активних людей. А головне, вона вірить, що активна людина, лідер насправді може впливати на своє життя, на життя найближчого оточення, а навіть на зміни в усій країні. І саме серед такої молоді треба шукати майбутніх лідерів, лідерів не тільки політичного життя, але лідерів в інших суспільних сферах, лідерів місцевих громад, соціальних рухів, професійних спілок, громадських організацій.

Коли ми розглядаємо феномен політичної активності, необхідно враховувати й громадську активність. У теоретичному контексті громадська активність включає в себе поняття діяльності, яка сприяє формуванню громадянської свідомості. Прикладом такої діяльності може бути: визначення інтересів і потреб конкретної соціальної групи, обстоювання цих інтересів, контролювання діяльності влади та політиків, громадянський протест, участь у підготовці та прийнятті рішень на різних рівнях влади, а також за допомогою громадських слухань, підготовки альтернативних (громадських) проектів управління окремими елементами суспільного життя, особливо на рівні місцевого самоврядування.

Висновки. Час аматорів у організаціях вже минув, потреба суспільства в професіоналах зростає. Громадянське суспільство, яке розбудовується в Україні, потребує людей, які не тільки мають бажання змінювати світ, але мають також вміння та навички щодо задоволення потреб свого середовища.

Активна участь молоді у громадському житті – запорука успіху і прогресу нашого суспільства. Отже, сьогодні Україна знаходиться на етапі трансформації суспільства і політична активність молодого покоління залежить від того, як держава побудує з ним свою роботу. Необхідно створити таку органічну систему, яка була б здатна забезпечити ефективний розвиток країни, суспільства, особистості в усіх сферах суспільного життя. Такою системою, на наш погляд, повинно бути громадянське суспільство, побудова якого для української держави є одним з основних завдань і повинна ґрунтуватися на реалізації активного інноваційного потенціалу молоді. Тут необхідно звернутися до політичної соціалізації, головним завданням якої є формування політично активної особистості через виконання основних принципів політичної соціалізації, найважливішими з яких є орієнтація на демократичну, правову, самостійну державу; національне, патріотичне виховання молодого покоління, забезпечення умов для участі у політичному житті суспільства; створення умов для розвитку міжнародних молодіжних контактів; цілеспрямоване формування молодого покоління української політичної еліти.

Таким чином, одним з основних завдань суспільства є визначення принципів формування сучасної молодіжної політики у контексті розвитку громадянського суспільства з метою перетворення молодіжної активності на дієву складову самоорганізації українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Бородін Є. І. Держава і молодь: історія ювенального законодавства в Україні (середина 80-х – початок 90-х років XX ст.). Київ: Укр. центр політ. менеджменту, 2004. 238 с.
2. Кияшко Л. О., Краснякова А. О. Громадська та політична активність сучасної молоді: психологічний аналіз. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 4. С. 96–105.
3. Лук'янова Н. Державна молодіжна політика в Україні. *Віче*. 2009. № 22. С. 15–16.
4. «Молодь в Україні». Дослідження молодіжного сектору: проблеми та перспективи / за ред. О. І. Локшиної. Київ: Студія «uStudio Design», 2006. 169 с.
5. Особенности развития молодежных общественных объединений: взгляд «изнутри». *Сб. науч. статей Межрегиональных молодежных социологических чтений*. Екатеринбург: УрАГС, 2005.
6. Фліс І. М. Основні принципи формування політичної активності студентської молоді. *Гілея (науковий вісник)*: Збірник наукових праць. Київ, 2008. Вип. 13. С. 208–216.
7. Плоский К. Участь молоді у розвитку місцевої демократії в Україні: проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2005. № 1(6). С. 101–111.
8. Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року) / укл. М. Поліщук, Л. Скочиляс, Л. Угрин. Львів: ЦПД, 2008. 308 с.
9. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / за ред. С. Д. Максименка, В. Т. Циби, Ю. Ж. Шайгородського та ін. Київ: Український центр політичного менеджменту, 2003. 512 с.
10. Українське суспільство 1994-2004: соціологічний моніторинг / за ред. Н. Паніної. Київ: Заповіт, 2004. 64 с.